

rehabilitacijo nacifašizma. Tudi to je del politične razlastitve ljudstva in trenutek, ko demokracija postane *način življenja*. To pa se zgodi, ko se izlušči človeka iz politične eksistence, torej ko ljudstvo – s tem ko se depolitizira – doživi politični poraz. Ljudstvo je degradirano, če uporabimo Agambenov besednjak, na *homo sacer*; na »niti-niti«, tj. niti zunaj niti znotraj. Ravno zaradi tega beseda »ljudstvo« nima v neoliberalističnem diskurzu nobene vrednosti – ne obstaja. To razvrednotenje Mastnak v sklepnih mislih strne tako, da pokaže, kako je pri pozitivni nacistični politiki konstitutivni moment gospostvenega razmerja med voditeljem in ljudstvom odsotnost reprezentacije. Neoliberalna ideologija se prikazuje prav kot takšna, in to je Mastnakova zaključna misel (str. 159): »Nacistično predpolitično ljudstvo se z liberalističnim postpolitičnim zliva v novo tvorbo, ki je izključena iz političnega odločanja. Permanenno stanje postaja nova normalnost. Fundamentalistično liberalistična čezoceanska trgovinska in investicijska sporazuma – naš atlantski TTIP in pacifiški TPP – prinašata novo verzijo nacističnega modela političnega gospostva: neposredno oblast nadnacionalnih korporacij nad denacionaliziranim, socialno razbitim in politično likvidiranim ljudstvom.«

Metod ŠULIGOJ
Fakulteta za turistične študije –
Turistica, Univerza na Primorskem

Jasmina Gržinić (ur.),
Ksenija Vodeb (ur.)

Cultural Tourism and Destination Impacts

Juraj Dobrila University of Pula 2015,
307 strani, 140 HRK
(ISBN 978-953-7498-96-2)

Sodoben turizem kot širši družbeni fenomen zahteva kompleksno in multidisciplinarno obravnavo ter raziskovalni pristop. Povezovanje sociologije, psihologije, ekonomije, etnologije in zgodovine, geografije, jezikoslovja in še drugih ved omogoča razumevanje in trajnostni razvoj turizma. Vključevanje preteklih in sedanjih kreativnih (umetniških) dosežkov, prikazovanje nekdanjega načina dela in življenja ljudi v ruralnih ali urbanih okoljih ter podobne vsebine dandanes delujejo zelo *trendovsko*, kar potrjujejo tudi številne raziskave. Interesi sodobnih turistov so močno povezani z (vrhunskimi) avtohtonimi in avtentičnimi primeri kulturne dediščine in deli sodobnih kulturnih ustvarjalcev. Znanstveno delo z naslovom *Cultural Tourism and Destination Impacts* v mnogem sledi tem predpostavkam. Za hrvaškega ali slovenskega bralca, bodisi za laika bodisi za strokovnjaka, je posebej zanimivo in relevantno, da se avtorji prispevkov naslanjajo na primere iz hrvaške Istre kot najbolj razvite hrvaške turistične regije. V tem primeru prikaz in interpretacija

kulturne dediščine in kulture nasploh izpostavljata dinamično zgodovino regije, ki je v veliki meri povezana s tujimi oblastniki (politiki), kulturnimi ustvarjalci, podjetniki, vojaki in drugimi vplivneži, ki so skozi stoletja tam puščali svoje sledi. To pomeni, da hrvaška Istra dandanes ne ponuja le dediščine avtohtonega prebivalstva, ki je tu tradicionalno nacionalno zelo heterogeno, a danes živi v sožitju, ampak dediščino Benetk, srednjeevropskih kultur (germanskih, slovanskih, madžarske), kultur narodov balkanskega polotoka in Italije. Razmeroma majhen geografski (čezmejni) prostor Istre se torej očitno razlikuje od države, ki ji danes večinsko pripada. V turističnem, pa tudi v raziskovalnem smislu regija bistveno presega interes domačega prebivalstva; tudi pričujoča monografija v angleškem jeziku, a s pretežno hrvaškimi avtorji, ima jasen namen, da se kultura in kulturni turizem (tudi v povezavi s hrvaško Istro) predstavita mednarodni javnosti.

Urednici sta monografijo razdelili v štiri vsebinske sklope. Prvi je razmeroma splošen sklop, v katerem v dveh poglavjih avtorja razložita nekatere koncepte in principe, povezane s turizmom, zato je ta sklop poimenovan *Kulturni turizem: koncept in principi*. Bralcu je kulturni turizem predstavljen kot oblika turizma, ki presega kulturno dediščino in zajema tudi razne družbene, kulturne in zabavne interaktivne dogodke/prireditve ter druge sodobne primere popularne kulture v mednarodnem okolju. Drugi sklop, imenovan *Prireditve v*

turizmu in vpliv na destinacijo, prav tako sestavljata dva prispevka. Analizirana in tudi empirično podprta sta primera Festivala terana in tartufov v istrskem Motovunu in Učkarski sejem (hrv. Učkarski samanji) v Naravnem parku Učka. Pomemben vidik, izpostavljen pri obeh prispevkih, je trajnostna orientacija prireditev (vključno s t.i. *zero waste pristopom*), ki se odvijajo v naravnem okolju. Avtorji torej opozarjajo, da ima lahko tudi prireditve kulturnega značaja negativne posledice na družbeno in naravno okolje; temu se trenutno posveča vedno več raziskovalcev s področja turizma. *Z novim turizmom skladna turistična ponudba* je pretežno ekonomsko naravnani sklop. V prvem prispevku tega sklopa avtorja osvetlita hotelsko ponudbo v povezavi s kulturnim vidikom, ki se kaže prek art/design/dediščinskih hotelov. Tovrstni hoteli lahko bistveno povečajo konkurenčne prednosti tako hotelov kot tudi turističnih destinacij. Svojo promocijo lahko hoteli, pa tudi drugi ponudniki na destinaciji, izvajajo tudi prek interneta in socialnih omrežij, ki pa, kljub vedno večji priljubljenosti, še vedno niso edini in najpomembnejši način komuniciranja s potencialnimi obiskovalci. Zaradi tega je izjemnega pomena pozicioniranje destinacije, ki kot prvi pogoj za ustvarjanje turističnih doživetij oblikujejo t.i. ekonomijo doživetij (ang. *experience economy*), skupaj s komuniciranjem ter ekonomsko valorizirano ponudbo. Ta se ustvarja tudi s pomočjo verbalne in neverbalne komunikacije, kar sta Kostić Bobanović in Nkeiruka

Esonu preverjala na vzorcu ruskih in severnoevropskih turistov, ki na počitnicah v Istri uporabljajo turistične vodnike. Ugotovila sta, da je za ruske turiste verbalna in neverbalna komunikacija pomembnejša; to velja tudi za ženski del vzorca.

Urednici sta zadnji sklop poimenovali *Kulturna dediščina in regionalni razvoj*. V njem Vojnović na primeru Istre kot najrazvitejše hrvaške turistične regije ugotovi, da dediščina le ni (naj)pomembnejši del turistične ponudbe regije, in to kljub temu da je veliko objektov zaščitene, da regija in država vlagata veliko truda v revitalizacijo posameznih primerov dediščine, npr. prek projekta Revitas ali projekta Srce Istre; precejšen delež primerov dediščine navzven ni prepoznaven oz. ni vključen v turistično ponudbo. Zadnji prispevek v monografiji se znova naslanja na trajnostni razvoj v odnosu do kulturne (in zgodovinske) dediščine. Tukaj avtorici na primeru Nacionalnega parka Brioni najprej izpostavita kulturno dediščino v kontekstu časa in prostora (ter nekaj preteklih pomembnih obiskovalcev), v drugem se posvetita pravnemu okviru za zaščitena območja, v tretjem pa navedeta usmeritve (priporočila) za trajnostno upravljanje tega otoškega nacionalnega parka. V zaključnem delu monografije sta najprej predstavljeni urednici, nato pa še vsi ostali avtorji prispevkov. Pomembnejši pa je vsekakor terminološki slovar, ki tudi laičnemu bralcu omogoča razumevanje besedila. V tem smislu monografija pridobiva tudi na edukativni vrednosti in je lahko

zelo dobrodošel pripomoček za strokovno izobraževanje na visokošolski strokovni ali univerzitetni ravni.

Kot je že bilo izpostavljeno, je izbor prispevkov tak, da poleg splošnih vsebin izpostavlja še turistično ponudbo oz. primere le-te v turistično najrazvitejši regiji Hrvaške. Ta regionalna orientacija pa je lahko tudi pomanjkljivost, saj Hrvaška kot prepoznavna jadranska in tudi sredozemska turistična država ponuja izjemne reprezentativne primere kulturnega turizma tudi v preostalih obalnih in celinskih predelih. Tukaj seveda prednjači Dubrovnik, ki se redno pojavlja na lestvicah svetovno najbolj prepoznavnih (privlačnih) turističnih krajev ali destinacij. Krivično bi bilo zanemariti tudi druge primere mest z izjemnimi primeri snovne kulturne dediščine, npr. Dioklecijanovo palačo v Splitu ali ustaško taborišče Jasenovac, nesnovne dediščine, npr. Sinjsko alko v Sinju, primere festivalov klasične umetnosti, kot so Dubrovniške poletne igre, ali sodobne elektronske kulture, npr. festival Ultra v Splitu. Predvsem celinski del Hrvaške ima pri razvoju turizma večje razvojne probleme, saj se ruralni turizem, ki se ponuja kar sam po sebi, le s težavo uveljavlja. Poleg tega so bili nekateri tamkajšnji predeli v vojni v 90. letih močno prizadeti, tako da dandanes zaradi poškodovane infrastrukture, pa tudi zaradi demografskih težav in razvojnih strategij svoje ponudbe nikakor ne uspejo prikazati širši mednarodni javnosti. Vukovar je resda postal kultno mesto v domači javnosti (in diaspori), pri čemer pa

v mednarodnem prostoru te svoje tragične (vojne) dediščine ne uspe prepričljivo predstaviti, kar sicer velja tudi za primere, ki izhajajo iz II. svetovne vojne ali iz časa jugoslovanskega socializma/komunizma, npr. Goli otok. Vse to je tudi relevantna ponudba kulture, ki bi jo kazalo teoretično in tudi empirično obdelati, in s tem pomagati pri uveljavitvi in razvoju.

Treba pa je izpostaviti še eno zamujeno priložnost te monografije. Istra je svojo prvo mejo po dolgem času dobila leta 1954 (Londonski sporazum, ki je dobil dodatno potrditev z Osimskimi sporazumi leta 1975), drugo pa leta 1991 (med Slovenijo in Hrvaško), a v praksi dnevne migracije jasno kažejo, da gre za močno čezmejno regijo; brez težav lahko zanemarimo prepire okrog meje v Piranskem zalivu, ki jih avtohtoni prebivalci pogosto ne razumejo najboljše. Skupna preteklost je danes razvidna v sožitju med sosedi in v sorodnih primerih kulturne dediščine, česar pa v pričujoči monografiji ni mogoče zaznati. S tem kritičnim

pogledom nočemo zmanjšati pomena monografije, ampak bralce samo opozoriti na širino kulturnega turizma v splošnem, na Hrvaškem ali v čezmejni regiji, avtorje pa spodbuditi k nadaljevanju raziskovalnega dela na tem področju, pri čemer v novih raziskavah svoje delo lahko zastavijo nekoliko širše in s tem zagotovijo nadgradnjo monografije.

Urednicama, pa tudi vsem avtorjem, je treba izreči pohvalo, da so se lotili te tako zanimive, a tudi kompleksne teme. Monografijo lahko pospremimo na pot v želji, da bodo sporočila avtorjev odmevala v laični, pa tudi strokovni javnosti na Hrvaškem; upamo lahko še, da bo odmev segal tudi prek meje v Slovenijo, saj je kar nekaj ugotovitev takšnih, da so relevantne tudi za naše (turistično) okolje. Zaradi svoje vsebine bodo po njej posegali študentje in predavatelji turizma, ekonomije, sociologije, etnologije, geografije in drugih področij, ki se srečujejo s turizmom in/ali kulturo v Sloveniji, na Hrvaškem ali drugih delih bivše skupne države.